

**АКАДЕМИК ХОДЖИ-АКБАР РАҲМОНҚУЛОВНИНГ ЎЗБЕКИСТОН
КОНСТИТУЦИЯСИ ЛОЙИҲАСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШДАГИ РЎЛИ**

*Тошкент давлат юридик
университети 3-босқич талабаси
Аллаберганов Амирбек Руслон ўғли
amirbekallaberganov816@gmail.com*

АННОТАЦИЯ: Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикаси ФА академиялари, юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат курсатган фан арбоби Ходжаакбар Раҳмонқуловнинг Конституциявий ислохотлардаги иштироки ва ҳуқуқий давлат асосларини шакллантиришдаги ҳиссаси ёритилган.

Шунингдек, Ҳ.Раҳмонқуловнинг “Инсонпарвар давлат конституцияси” номли асари ҳақида ҳам тўхталиб ўтилади. Мазкур асар Ўзбекистон Республикасининг Асосий қонуни - Конституциянинг “Инсон ва фуқароларнинг асосий ҳуқуқлари, эркинликлари ва бурчлари” ҳақидаги иккинчи бўлимига бағишланади. Асарда инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари тўғрисида қисқача тарихий ва ҳозирги замон халқаро ҳужжатларидаги маълумотларга эътибор қаратилади.

Калит сўзлар: Конституция, инсон ҳуқуқлари, юридик таълим, фан арбоби, фуқаролик жамияти, жамият ва шахс

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматривается участие члена Академии наук Республики Узбекистан, доктора юридических наук, профессора, ученого Ходжаакбара Рахмонкулова в конституционных реформах и его вклад в формирование основ правового государства.

В статье также рассматривается труд Х. Рахмонкулова «Конституция гуманного государства». Данный труд посвящен второму разделу Конституции, Основному закону Республики Узбекистан, «Основные права, свободы и обязанности человека и гражданина». В работе кратко

рассматриваются сведения о правах и свободах человека в исторических и современных международных документах.

Ключевые слова: Конституция, права человека, правовое образование, ученый, гражданское общество, общество и личность

ABSTRACT

This article discusses the participation of the member of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor, and scientist Hojiakbar Rahmonkulov in the Constitutional reforms and his contribution to the formation of the foundations of a legal state.

The article also discusses H. Rahmonkulov's work "Humanitarian State Constitution". This work is devoted to the second section of the Constitution, the Basic Law of the Republic of Uzbekistan, on "Fundamental Rights, Freedoms and Duties of Man and Citizens". The work briefly focuses on information on human rights and freedoms in historical and contemporary international documents.

Keywords: Constitution, human rights, legal education, scientist, civil society, society and individual

МУҲОКАМА ВА ТАҲЛИЛ

Инсон ҳуқуқларининг асосий кафолати бўлмиш, олий юридик кучга эга бўлган қонунимиз Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 1992-йил 8-декабрда қабул қилинган. Бу шунчаки оддий пайдо бўлиб қолмаган. Конституциянинг яратилиши жуда катта вақт, меҳнат, фикр-мулоҳаза, ҳаққимизнинг асрлар давомида шаклланган миллий қадриятларимиз маҳсули. Ўзбекистон Республикаси амалдаги Конституциясининг яратилиши тарихи жуда эътиборли ходисалар ҳамда жараёнларга бой. Конституция (лотинча “Constitution” – тузилиш, тузук) – давлатнинг асосий қонуни. У давлат тузилишини, ҳокимият ва бошқарув органлари тизимини, уларнинг ваколати ҳамда шакллантирилиш тартиби, сайлов тизими, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, жамият ва шахснинг ўзаро муносабатлари, шунингдек, суд тизимини ҳамда давлат ва жамиятнинг ўзаро муносабатларини белгилаб беради.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг яратилиши халқимизнинг мустақиллик сари узок йўлдаги изланишлари натижаси эканлигини ҳеч ким инкор этмайди. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси лойиҳаси Муқаддима, “Асосий принциплар”, “Инсон ва фуқароларнинг асосий ҳуқуқлари, эркинликлари ва бурчлари”, “Жамият ва шахс”, “Ма’мурий-ҳудудий ва давлат тузилиши”, “Давлат ҳокимиятининг ташкил этилиши”, “Конституцияга ўзгартириш киритиш тартиби” деб номланган 6 та бўлим, 26 та боб, 128 моддани ўз ичига олган эди. Халқимиз Конституциясимизни қабул қилиниши орқали дунё ҳамжамиятига ўзининг умуминсоний қадриятларга содиқ эканлигини намоён қилди. Ушбу умуминсоний қадриятларнинг диққат марказида инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, кадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқларини та’минлаш давлатимиз олдидаги олий мас’улият эканлиги Конституциясимизнинг асосий ғояси сифатида танлаб олинди. Конституциясимизнинг барча тамойиллари, аввало, инсон ва фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишга қаратилган бўлиб, давлатнинг мажбурияти ушбу ҳуқуқ ва эркинликларни та’минлашда акс этади. Ана шу Конституция лойиҳасини тайёрлашда Академик Ходжи-Акбар Раҳмонкуловнинг ўрни жуда катта. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясини яратиш борасидаги энг муҳим қадамлардан бири 1990 йил 21 июн куни Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримов раислигида давлат арбоблари, депутатлар ва мутахассислардан иборат 64 нафар аъзодан иборат Конституциявий комиссиянинг тузилиши бўлган. Бу ўринда мазкур кенгаш таркибида Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Миромонович Мирзиёев ҳам бўлганлиги ҳамда қомусимизнинг яратилиши ишларига жуда катта ҳисса қўшганлиги алоҳида эътиборга лойиқ. Ушбу комиссия томонидан 2 йилдан кўпроқ вақт давомида олиб борилган меҳнат натижасида мамлакатимиз Конституцияси лойиҳаси тайёрланган Комиссия таркибида Устоз академик Ходжи-Акбар Раҳмонкулов ҳам бўлган. У 1990-1992 йилларда Конституциявий

комиссиянинг аъзоси бўлган ва Ўзбекистон Республикаси Конституцияси лойиҳасининг “Жамият ва шахс” бўлимини ишлаб чиқувчи ишчи гуруҳининг раҳбари лавозимида фаолият олиб борган. 1990 йилда унга “Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган фан арбоби” фахрий унвони берилди. 1991 йил февраль ойида Ходжи-Акбар Раҳмонқулович Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси лавозимида таъин қилинган эди. Унинг ана шу лавозимда ишлаш даври республикадаги ҳаётидаги улкан тарихий воқеаларга тўғри келди. Ўзбекистон ўзини суверен давлат деб эълон қилди, республиканинг мустақил давлат сифатидаги ҳуқуқий мақомини аниқлаш тўғрисидаги масала пайдо бўлди, Ўзбекистоннинг ижтимоий тизими ва давлат қурилиши ривожининг сифат жиҳатидан янги босқичини инобатга олган ҳолда Ўзбекистон Конституциясини ишлаб чиқиш, шунингдек янги сиёсий шароитда бошқа суверен республикалар билан ўзаро муносабатларининг ҳуқуқий асосларини аниқлаш тўғрисидаги масала кўндаланг бўлди. Ходжи-Акбар Раҳмонқулович бу даврда “Иттифоқ шартномаси” лойиҳасини тайёрлаш ва муҳокама қилишда бевосита иштирок этди. Мазкур лойиҳа узил-кесил вариантыда “Суверен давлатлар шартномаси” деб атала бошлади, лекин 1991 йил 19 августдаги фитна ва ундан кейинги маълум воқеалар туфайли у имзоланмасдан қолди. Х.Раҳмонқулов Конституциявий комиссиянинг аъзоси бўлиб, мустақил Ўзбекистон Конституцияси лойиҳасининг “Жамият ва шахс” бўлимини тайёрловчи ишчи гуруҳига раҳбарлик қилди. 1992 йилги таҳрирдаги Конституциямизнинг “Жамият ва шахс” Бўлими XII боб “Жамиятнинг иқтисодий негизлари”, XIII боб “Жамоат бирлашмалари”, XIV боб эса “Оила” ҳамда XV боб Оммавий Ахборот воситалари” деб номланган боблардан иборат бўлиб 53 моддадан 67 моддаларни ўз ичига олган. Ушбу бобларнинг қўшилиши, ўзи умуман олганда Конституцияга хусусий мулкнинг дахлсизлиги, унинг чекланмаслиги каби фундаментал асосларнинг қўшилиши совет тузумидан қутулишга ҳамда демократик ислохотларга йўл очиб берди.

Ходжи-Акбар Раҳмонқулов ўзининг бир қанча муаллаифлик ҳамда ҳаммуаллифлик дарсликлари, асарлари ва бошқа илмий ишлари қаторида “Инсонпарвар давлат Конституцияси” номли китобини алоҳида таъкидлаб ўтиш лозим. Мазкур асар Ўзбекистон Республикасининг Асосий қонуни - Конституциянинг "Инсон ва фуқароларнинг асосий ҳуқуқлари, эркинликлари ва бурчлари" ҳақидаги иккинчи бўлимига бағишланади. Асарда инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари тўғрисида қисқача тарихий ва ҳозирги замон халқаро ҳужжатларидаги маълумотларга эътибор қаратилади. Инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари тўғрисидаги умумий қоидалар, фуқаролик тушунчаси ва моҳияти, шахсий, сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқлар, уларни амалга оширишнинг кафолатлари, фуқароларнинг асосий бурчлари ва бошқа конституциявий аҳамиятга эга масалалар таҳлил қилинади. Жамиятнинг иқтисодий негизлари деганда, жамиятдаги мавжуд иқтисодий ҳаёт, Тишлаб чиқариш воситаларига нисбатан мулкчилик шакллари, ижтимоий йўналишга қаратилган ишлаб чиқариш мақсади, жамиятда ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг адолат принципи асосида тақсимланиш, хўжаликни бошқаришда бозор иқтисоди принципларига асосланганлик тушунилади.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгани-дан сўнг, унинг иқтисодий негизида аста-секин ишлаб иш чиқариш қуролларига ҳар хил мулкчилик шакллари бошлади. Шунинг учун ҳам, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 53-моддаси бозор муносабатларини ривожлантиришга қаратилган Ўзбекистон иқтисодиёти нинг негизини хилма-хил шакллардаги мулк ташкил этишини мустаҳкамлайди. Давлат истеъмолчилар ҳуқуқ-қининг устунлигини ҳисобга олиб, иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат қилиш эркинлигини, барча мулк шаклларининг тенг ҳуқуқлилигини ва ҳуқуқий жиҳатдан баб-баравар муҳофаза этилишини кафолат-лайди. Маълумки, иқтисодий ҳаётнинг асосини ташкил этувчи мулк муносабатлар ишлаб чиқариш воситаларини ва меҳнатнинг барча маҳсулотларини ўзлаштириш бўйи-ча кишилар ўртасида юзага келадиган

муносабатлардир. Бу муносабатлар маълум ижтимоий гуруҳларнинг ишлаб чиқаришда тутган ўрнини, моддий неъматларни ишлаб чиқариш, тақсимлаш, айирбошлаш ва истеъмол қилиш усулини белгилаб беради.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, ҳозирги даврда олдимизга қўйган улкан марраларга эришиш, жумладан, мамлакатимизда давлат бошқаруви самарадорлигини кучайтириш, Янги Ўзбекистонда фуқароларнинг ҳуқуқ, эркинлик ва манфаатларини қонуний кафолатлари билан боғлиқ муҳофазани кучайтириш, бошқарув жараёни шаффофлигини таъминлаш, одил судловни амалга ошириш ва бу орқали адолатни қарор топтиришда Устоз Академик Ходжи-Акбар Раҳмонқуловнинг рўли жуда катта. Бу ўринда Ўзбекистон Республикаси Конституцияси олий юридик эга норматив-ҳуқуқий ҳужжат сифатида юқорида илгари сурилган вазифаларни амалга оширишда асос ва дастуриламал бўлиб хизмат қилади. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланиши белгиланган, унда жамиятда тинчлик ва ҳамжиҳатлик барқарорлиги учун мустаҳкам замин мавжуддир. Асосий қонунимиз мамлакатимизда инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, фуқаролик жамияти асосларини шакллантириш ва ривожлантириш, жамият ҳаётининг барча соҳаларини изчил либераллаштириш ва модернизация қилиш ҳамда “кучли давлатдан -- кучли фуқаролик жамияти сари” тамойилини амалга тадбиқ этишда мустаҳкам ҳуқуқий асос сифатида хизмат қилмоқда.

REFERENCES

1. **Каюмов. Р. Қ.** Ўзбекистон Республикасининг конституциявий ҳуқуқи. Дарслик. – Т.: ИИБ Академияси. 1997. – 400 б.
2. А. А. Туляганов Ўзбекистон Конституцияси: яратилиш тарихи, тараққиётга эришишдаги аҳамияти ва янги ўзбекистонни барпо этишдаги роли // Academic research in educational sciences. 2022.

3. Академик Ҳожи-Ақбар Раҳмонқулович ўқишлари. Илмий тўплам /
Маъсул муҳаррирлар: О.Оқюлов, М.Х.Баратов. – Тошкент: ЎзФА
Давлат ва ҳуқуқ институти, 2023, 436 б.
4. Ҳ.Раҳмонқулов. “Инсонпарвар давлат Конституцияси”.
https://kitobxon.com/ru/kitob/insonparvar_davlat_konstituciyasi